

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/27333>

Please be advised that this information was generated on 2019-09-17 and may be subject to change.

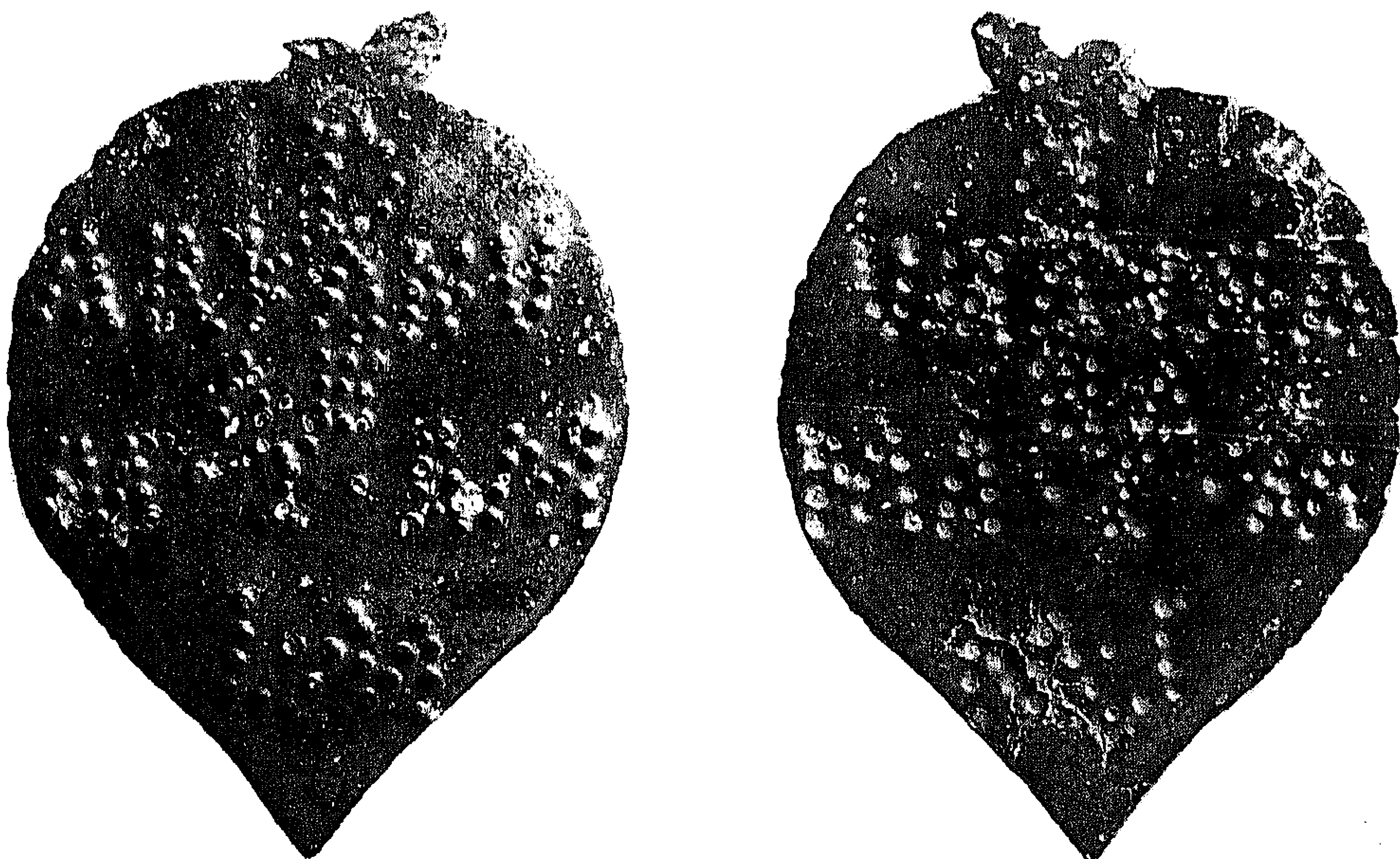
W.J.H. Willems

Born-Buchten (afb. 35-36.1-5)

In februari 1982 meldde R. Ruber uit Grevenbicht, dat hij in het bezit was van een bronzen plaatje (afb. 35). Dit was al enige tijd geleden, in 1976, door hem gevonden bij een opgraving in Buchten (Bloemers 1977, 19-22) en is inmiddels door de heer Ruber geschonken aan het Provinciaal Depot van Bodemvondsten.

Het bronzen plaatje, dat vertind is, blijkt een wel bijzonder interessante vondst te zijn. Het is bladvormig en aan de bovenzijde voorzien van een half afgebroken oogje (gr. lengte 3.65 cm, breedte 2.7 cm, dikte ca. 0.25 mm). Op de voorkant is een inscriptie te lezen. De letters zijn aan de achterzijde in puntschrift en in spiegelbeeld aangebracht, zodat aan de voorzijde een inscriptie zichtbaar is met letters die bestaan uit bolle puntjes, in plaats van de meer gebruikelijke putjes. De tekst luidt: D / ARKANV/AE / M·I·AM / L·M, hetgeen kan worden aangevuld tot D(eae) ARKANVAE M(arcus) I(ulius) AM(— — —) L(ibens) M(erito), hetgeen betekent: Aan de godin Arkanua heeft Marcus Iulius Am(— — —) (dit) gewijd, gaarne (en) met reden.

Door deze vondst is thans voor de tweede maal een inscriptie met de naam van de godin Arkanua (of Arcanua) aan het licht gekomen, en wel van dezelfde vindplaats. Het lijkt geen twijfel dat de in 1976 opgegraven rechthoekige plattegrond betrekking heeft op een heiligdom, dat naar alle waarschijnlijkheid gewijd is geweest aan de verder onbekende godin Arcanua. Ook het bijbehorende, nog niet gepubliceerde aardewerk wijst in die richting. Dit omvat o.a. een zeer groot aantal kleine gladwandige kruiken die in plaats van de normale bodem een knopvormige punt hebben (afb. 36.1-5). Het lijkt aannemelijk dat deze kruikjes speciaal voor dit heiligdom gemaakt zijn, omdat ze nergens anders voorkomen.

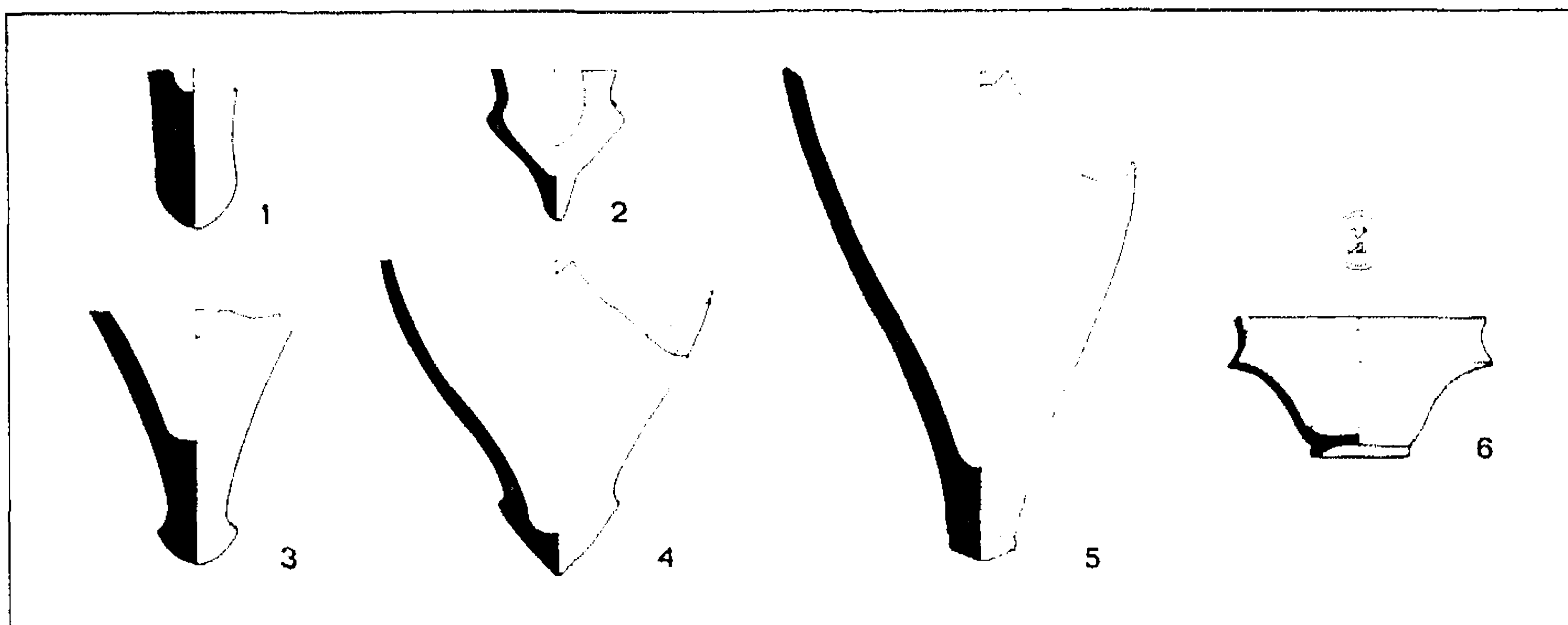

Afb. 35. Born-Buchten; schaal 2:1.

Epigrafisch commentaar (J.E. Bogaers)

De dedicant die aan de godin Arkanua (of Arcanua) een onbekend voorwerp heeft gewijd, waaraan het hartvormige plaatje met de inscriptie bevestigd is geweest, was Romeins burger en had als zodanig de *tria nomina*: een voor-naam of praenomen: M(arcus), een familienaam of nomen gentilicium: I(— — —), en een bijnaam of cognomen AM (— — —). De tot één letter afgekorte familienaam moet algemeen bekend zijn geweest; daarvoor komt alleen I(ulius) in aanmerking. Voor de aanvulling van het afgekorte cognomen AM zijn er verscheidene mogelijkheden (vgl. Kajanto 1965, 380), b.v. Amabilis. Verreweg het meest gebruikt is echter Amandus; zie voor het voorkomen van deze bijnaam en andere met Am- beginnende cognomina in de Gallische en Germaanse provincies: C(orpus) I(nscriptionum) L(atarum) XIII/6 (indices), p. 24.

Men mag dus wel aannemen dat de dedicant *M(arcus) I(ulius) Am(andus)* heeft geheten. Een M. Iulius Amandus heeft een zandstenen altaar gewijd aan de Matronae Etttrahenae et Gesahenae; een gedeelte hiervan is gevonden in een graf te Bettenhofen bij Rödingen, Kreis Jülich (CIL XIII 7895; Lehner 1918, 148 v., nr. 326). Een Iulius Amandus is verder vermeld in een inscriptie (CIL VI 3334) op een stenen doodkist (ossuarium) die hoogst waarschijnlijk gevonden is in Rome, en thans bewaard wordt in de Capitolijnse musea aldaar en ingemetseld is in een muur van de Galleria di congiunzione. Het opschrift dateert uit het einde van de tweede eeuw en is aangebracht ter nagedachtenis van Ti(berius) Marcius Martinus, fr(umentarius) van de Legio I Minervia, door zijn eveneens in Rome gedetacheerde collega Iulius Amandus, fr(umentarius) van de Legio XXX U(lpia) V(ictrix). Deze twee frumentarii, d.i. leden van de keizerlijke geheime politie, waren soldaat in een van de twee Nedergermaanse legioenen, die respectievelijk in Bonna-Bonn en in Vetera II-Xanten gestationeerd waren (vgl. Clauss 1973, 82 vv., speciaal 83, 114 v. en 173, n. 22). Ofschoon dit geenszins te bewijzen is, lijkt het niet onmogelijk dat de drie hierboven genoemde (M.) Iulii Amandi identiek zijn.

Afb. 36. 1-5 Born-Buchten; 6 Echt; schaal 1:4.

In de nieuwe inscriptie uit Buchten komt in de naam van de godin een *k* voor, in plaats van de te verwachten *c*. Dit is geenszins uitzonderlijk. Vooral voor een *a* is in inscripties de *c* vaak vervangen door een *k*; vgl. CIL XIII/6 (indices), p. 174. Het opschrift op het bronzen voetstuk dat in 1976 te zamen met een naar alle waarschijnlijkheid daarbij behorende bronzen, met email versierde ('halve') haan in Buchten aan het licht is gekomen (Bloemers 1977, 20 v.), is naar het schijnt wat ouder dan het hier gepubliceerde. De tekst daarvan luidt: DEAE ARCANVE · VLPIVS · / VERINVS VETERANVS LEG(ionis) VI V(otum) S(olvit) L(ibens) M(erito).

Ulpus Verinus was als legioensoldaat ongetwijfeld in het bezit van het Romeinse burgerrecht; dit heeft hij – op grond van zijn nomen gentilicium Ulpus – zeker te danken gehad aan keizer M. Ulpus Traianus (98-117). De Legio VI (Victrix) was van 71 tot ca. 100, in ieder geval tot na 96 in Novesium-Neuss gestationeerd, vervolgens tot 120/122 te Vetera II-Xanten, en daarna in Eburacum-York. Ulpus Verinus moet als soldaat van de Legio VI Victrix omstreeks 120/122 van Germania Inferior naar Britannia zijn getrokken. Men mag verder aannemen dat hij na minstens 25 jaar militaire dienst als veteraan is teruggekeerd naar zijn geboorteland (in Germania Inferior) en dat hij niet lang daarna de haan aan de godin Arcanua heeft gewijd ter inlossing van een gelofte (vermoedelijk in verband met zijn gunstig verlopen krijgsdienst, zijn eervol ontslag daaruit en zijn voorspoedige thuiskomst). Als hij onder Traianus (98-117) het Romeinse burgerrecht heeft gekregen, vervolgens in Germania Inferior soldaat is geworden van de Legio VI Victrix en na 122 – na 25 dienstjaren – als veteraan uit Britannia naar Neder-Germanië is teruggegaan, kan hij op zijn vroegst in 123 en op zijn laatst in 142 of kort daarna in zijn land van herkomst zijn weergekeerd. Hieruit is dan de conclusie te trekken dat de haan zeer waarschijnlijk dateert uit het tweede kwart van de tweede eeuw na Chr.; vgl. Schoppa 1957, 58, 104, waar een dergelijke haan uit Keulen, die tentoongesteld is in het Rheinische Landesmuseum te Bonn, gedateerd wordt in de eerste helft van de tweede eeuw na Chr.

Het opschrift van Ulpus Verinus is daardoor de oudste inscriptie uit Germania Inferior waarin de naam van een godheid voorafgegaan wordt door DEO of DEAE; vgl. Raepsaet-Charlier 1975, speciaal 241 en 277 (de oudste inscriptie uit Germania Inferior met Deo/Deae dateert uit ca. 164, de jongste uit 242). Het andere, hier het eerst besproken opschrift uit Buchten is hoogst waarschijnlijk jonger, omdat daarin het woord Deae is afgekort tot D.

LITERATUUR

Afkorting

- PSHAL   Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg.
- Bloemers, J.H.F., 1977   Archeologische kroniek van Limburg over de jaren 1975-1976, in: PSHAL 113, 7-33.
- Clauss, M., 1973   Untersuchungen zu den Principales des römischen Heeres von Augustus bis Diokletian, Bochum.
- Kajanto, I., 1965   The Latin cognomina, Helsinki.
- Lehner, H., 1918   Die antiken Steindenkmäler des Provinzialmuseums in Bonn, Bonn.
- Raepsaet-Charlier, M.T., 1975   La datation des inscriptions latines dans les provinces occidentales de l'Empire Romain d'après les formules «IN H(ONOREM) D(OMUS) D(IVINAE)» et «DEO, DEAE», in: H. Temporini (ed.), Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, II, 3, Berlin, 232-281.
- Schoppa, H., 1957   Die Kunst der Römerzeit in Gallien, Germanien und Britannien, München/Berlin.